

**Eesti
Taimekasvatuse
Instituut**

Euroopa Maaelu Arengu
Põllumajandusfond:
Euroopa investeringud
maapiirkondadesse

TRITIKALE

Reine Koppel

MSc, ETKI talinisu aretaja

UUS KÕRRELISTE PEREKOND - TRITIKALE

Algus aastast 1875 – Šoti botaanik A. Stephen Wilson

1888 – esimene fertiilne hübriid, saksa sordiaretajalt W. Rimpau

1968 – registreeriti Ungaris sort ‘Bokolo’

$Triticum \times Secale = Triticale$ – nisu on ristatud rukkiga

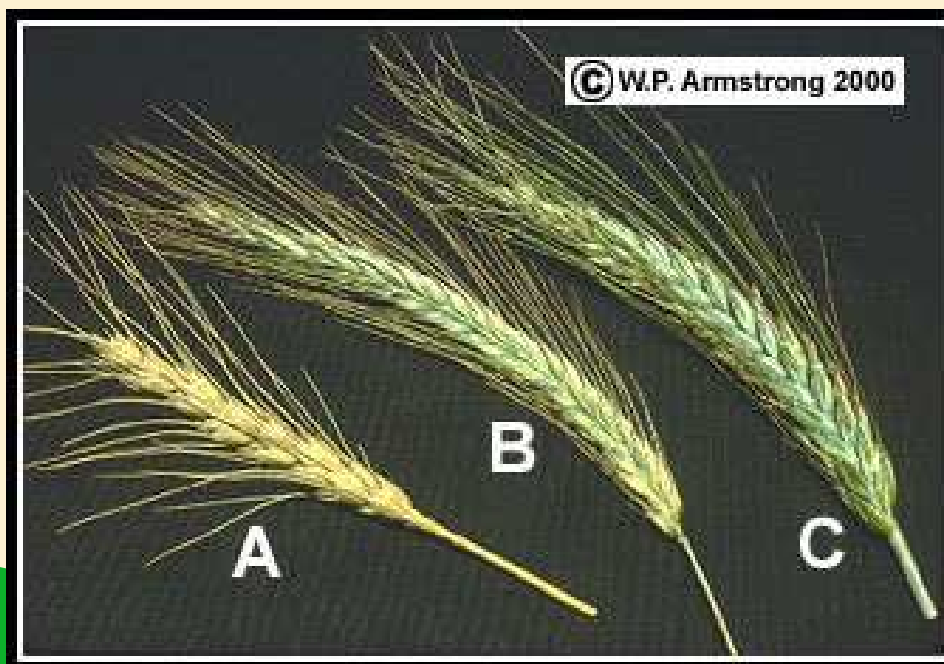
$Secale \times triticum = Secalotriticum$ – rukis on ristatud nisuga

TRITIKALE

(©) R. Koppel, ETKI.
PÕldtunnustajate kursus 2019.

NISU RUKIS TRITIKALE

NISU RUKIS TRITIKALE

(C) R. Koppel, ETKI.
Põldtunnustajate kursus 2019.

TÄHTIS TEADA

Botaaniline perekond NISU – *Triticum* (*Triticum monococcum*; *Tr. dicoccum*; *Tr. durum*; *Tr. aestivum*) – looduslikel liikidel ploidsus erinev - diploidne, tetraploidne, heksaploidne)

Botaaniline perekond RUKIS – *Secale* (*Secale cereale* jt) – kõigil looduslikel liikidel diploidne kromosoomiarv 14!,

SÜSTEMAATIKA

Katteseemnetaimede hõimkond

PLANTAE

Üheiduleheliste klass

MONOCOTS

Kõrreliselaadsete selts

POALES

Kõrreliste sugukond (*Gramineae* e. *Poaceae*)

POACEA

Botaaniline perekond:

TRITICEAE

Liik:

x triticosecale

Sordid – EU sordilehel 337 sorti

TÄHTIS TERMIN:

PLOIDSUS (ingl. Ploidy)

Kromosoomistiku põhikomplekti (x) korduste arvu hinnang indiviidi (või raku)

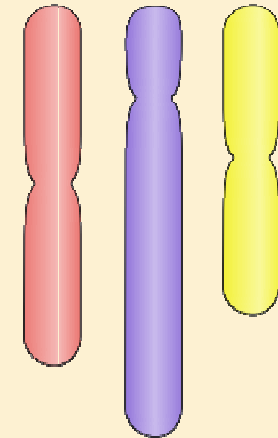
kromosoomistikus (x – liigile omane algne kromosoomide arv, nisul ja rukkil 7)

monoploid (1 komplekt), diploid (2 komplekti), triploid (3), tetraploid (4), pentaploid (5), hexaploid (6), heptaploid or septaploid (7),

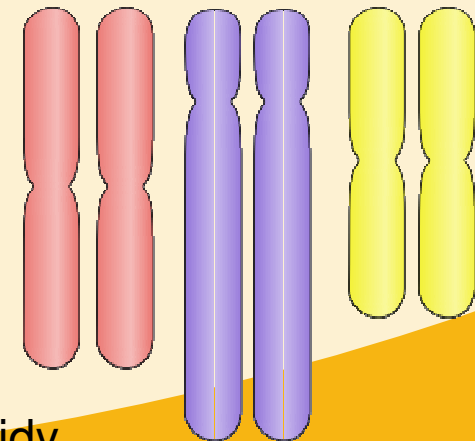
Diploidsus on liigiomase kromosoomikomplekti kahekordsus indiviidi kromosoomistikus.

Enamikul taimedel ja loomadel on valdavas osas elutsüklilised keharakud diploidsed.

Haploid (N)

Diploid (2N)

Joonis: <https://wiki.answers.net/en/Ploidy>
(C) R. Koppel, ETKI.

PÕldtunnustajate kursus 2019.

KLASSIFITSEERIMINE PLOIDSUSE ASTME JÄRGI

I. TETRAPLOIDEESED TRITIKALED ($2n = 28$)

ÜHETERANISU+RUKIS

Diploidne nisu *Tr. monococcum* ($2n= 14$) x *Secale
cereale* ($2n=14$)

$T_{\text{mon}} Sc$

$A^m A^m R^C R^C$

KLASSIFITSEERIMINE PLOIDSUSE ASTME JÄRGI (2)

II. HEKSAPLOIDSED TRITIKALED (2n = 42)

KAHETERANISU+RUKIS

Tetraploidne nisu *Tr. turgidum* (2n= 14) x *Secale cereale* (2n=14)

$T_{tur} Sc$

$A^{tu} A^{tu} B^{tu} B^{tu} R^C R^C$

KLASSIFITSEERIMINE PLOIDSUSE ASTME JÄRGI (3)

II. OKTAPLOIDSED TRITIKALED ($2n = 56$)

TAVALINE NISU+RUKIS

Heksaploidne nisu *Tr. aestivum* ($2n= 42$) x *Secale
cereale* ($2n=14$)

$T_{\cdot aes} Sc$

$A^a A^a B^a B^a D^a D^a R^c R^c$

KLASSIFITSEERIMINE PLOIDUSE ASTME JÄRGI (4)

III. DEKAPLOIDSED TRITIKALED ($2n = 70$)

TAVALINE NISU+2 RUKIST

Heksaploidne nisu *Tr. aestivum* ($2n= 42$) x *Secale
cereale* ($2n=14$)

$T_{.aes} Sc4x$

$A^a A^a B^a B^a D^a D^a R^c R^c R^c R^c$

TRITIKALE TUNNUSED

Eestikeelset tunnuste kirjeldust ei ole.

Võtsin aluseks: Tritikale 'Ruja' sordikirjelduse, mis on tehtud Poolas
(Research Center for Cultivar Testing)

Seal on kasutatud CPVO protokoll ja "National Test Guidelines"
Kasutatud UPOV metoodika numeratsiooni

*****

1. Ploidsus *Ploidy*

tetraploid 4
hexaploid 6
octoploid 8

Eesti sordilehel kõik heksaploidsed

TRITIKALE TUNNUSED

SARNANE NISUGA:

2. Singas: antotsüaanne värvumine
Coleoptile: anthocyanin coloration

3. taim: kasvulaad
Plant: growth habit

4. Kooldunud lipulehtedega taimede osatähtsus
Frequency of plants with recurved flag leaves

5. Lipulehe kõrvakeste antotsüaanne värvumine
Antocyanin coloration of auricles

6. Loomise aeg (esimene pähik nähtav 50% viljapeadest)
Time of ear emergence

TRITIKALE TUNNUSED

SARNANE NISUGA:

7. Lipuleht – lehetupe glaukosiidsus (hall vahajas kirme)
Flag leaf: glaucosity of sheath

Lisatunnus: Lipuleht – lehe laba glaukosiidsus
Glaucosity of blade (lower side)

8. ☺

9. ☺

10. ☺

11. ☺

12. Pea glaukosiidsus
Ear: glaucosity

13. ☺

TRITIKALE TUNNUSED

SARNANE NISUGA:

14. Taime pikkus (kõrs+pea+ohted)
Plant height

15. ☺

16. Ohete pikkus
Awns above the tip of ear: length

17. Alumine libe – hamba pikkus
Lower glume: length of first beak

18. ☺

19. Alumine libe väliskülje karvasus?
Lower glume : hairiness of external surface

TRITIKALE TUNNUSED

SARNANE NISUGA:

20. Kõrs: säsikihi paksus kõrre ristlõikel

Straw: pith in cross section

21. Pea värvus

Ear: colour

22. Pea tihedus

Ear: density

23. Pea pikkus

Ear: length excluding awns

24 ☺

TRITIKALE TUNNUSED

SARNANE NISUGA:

25. Tera värvumine fenoolis
Grain: collocation with phenol

26. Kasvutüüp (suvi, tali, alternatiiv)
Seasonal type

TRITIKALE TUNNUSED

ERINEVUS NISUST: (1)

8. Ohted – antotsüaanne värvumine (puudub kuni väga tugev)

Awn: anthocyanin coloration

9. Tolmukad: antotsüaanne värvumine (puudub kuni väga tugev)

Anthers: anthocyanin coloration (– tegelikult on siin varieerumine olemas ka nisul)

TRITIKALE TUNNUSED

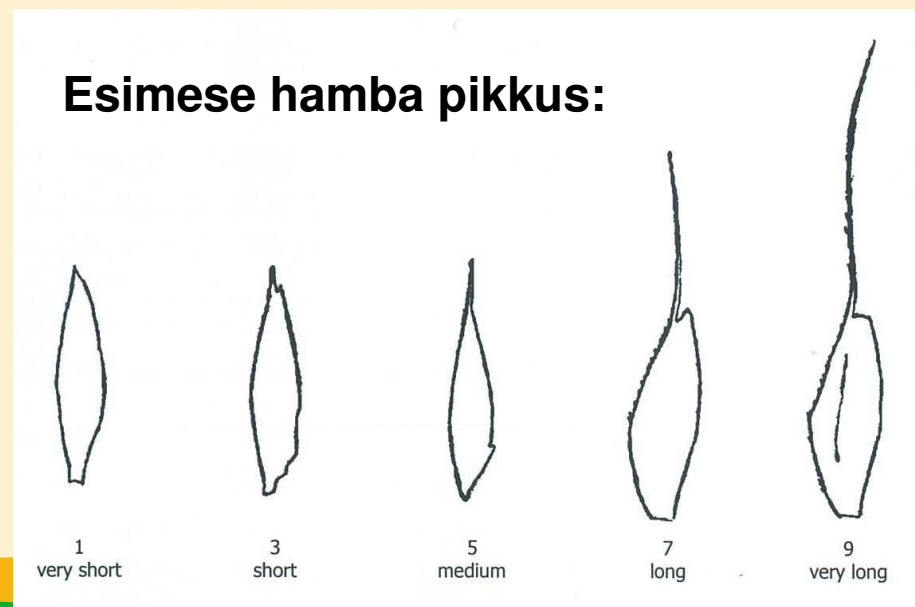
ERINEVUS NISUST: (2)

11. Lipuleht – lehelaba pikkus
Flag leaf – length of blade

12. Lipuleht – lehelaba laius
Flag leaf – width of blade

14. Peaaluse kõrre karvasus
Density of hairness of neck (hairness below ear)

18. Alumine libe
- teise hamba pikkus
Length of second beak

1Peaaluse kõrre karvasus

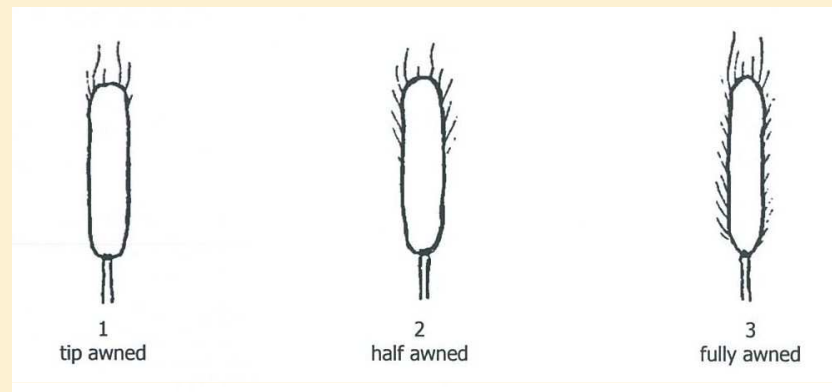
Hairiness neck triticales

TRITIKALE TUNNUSED

ERINEVUS NISUST: (3)

15. Ohete jaotumine peas

Distribution of awns

24. Pea: laius profiilis

Ear: width in profile view

17. Kõrs: säsikihi paksus kõrre ristlõikel *Straw: pith in cross section*

Enamusel Eestis kasvatatavatel nisu ja tritikaledel õhuke

	NISU	RUKIS	TRITIKALE
Singase pikkus		X	
1.Lehelaba laius ja pikkus		X	X
Lipulehe all oleva lehe omadused?		X	X
Peaaluse kõrre karvasus		X	X
Ülemise kõrresõlme ja pea vaheline kaugus		X	
1000 tera kaal		X	
Tera pikkus		X	
Pea asend		X	
Ohted on või mitte	X		
Ohted jaotumine peas			X
Pea tipu ohete pikkus			X
Tera kattumine sõkaldega (õpik 1974)		X	

**Eesti
Taimekasvatuse
Instituut**

Täna teid!

Reine.Koppel@etki.ee

(C) R. Koppel, ETKI.
Põldtunnustajate kursus 2019.